

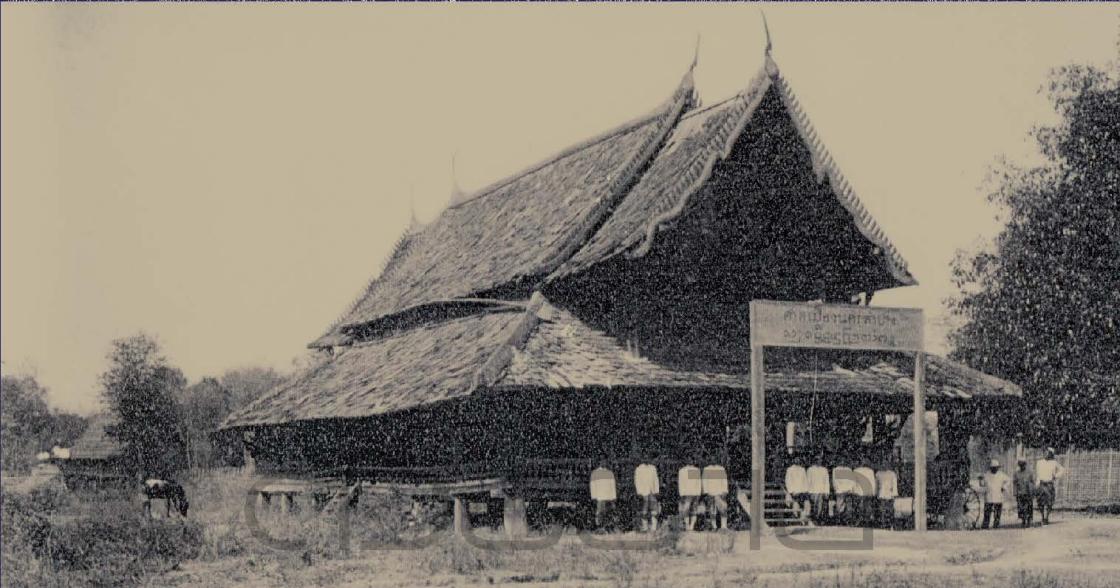
ព្រះរាជាណាចក្រ
កម្ពុជា

សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ

សាសនាអាហាហុប្បន្ន

សាសនាបុណ្យ

សាសនាបុណ្យ

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ប្រធានាជាតិថ្លែងអគ្គនាយកដ្ឋាន

ប្រធានាជាតិថ្លែងអគ្គនាយកដ្ឋាន

រាជរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យ

ประวัติและผลงาน

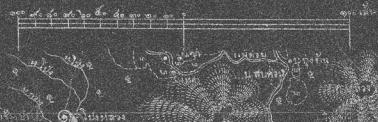
รองศาสตราจารย์ ดร.กิจญพันธุ พจนะลาวัณย์

กิจญพันธุ พจนะลาวัณย์ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เข้าบกรศีกษาระดับปริญญาตรี จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปริญญาโทและเอก จากภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งยังสนใจประวัติศาสตร์สังคม การศึกษา การกระจายอำนาจ พื้นที่เมือง-ชนบทและแรงงาน

ความสนใจ

มีผลงานที่ตีพิมพ์เป็นหนังเล่มหลายเล่ม เช่น กำเนิดประเทศไทยใต้รัฐเผด็จการ (2558), เทศบาล: พื้นที่ เมือง และกาลเวลา กำเนิดและความเปลี่ยนแปลง 3 ศตวรรษแรกของ "เทศบาล" ประชารัฐปัจจุบันของประชาชนในเขตเมือง (2560), ไทยปีกุก ประวัติศาสตร์การเมืองสังคมร่วมสมัยของพุทธศาสนาไทย (2562) On Thai Tourism ประวัติศาสตร์แห่งการเดินทางและภูมิศาสตร์การเมืองในรอบศตวรรษ ว่าด้วยการท่องเที่ยว ในฐานะมรดกแห่งการสร้างชาติของรัฐไทย จากรัฐ Jarvisit ลงครามเวียดนาม สู่รัฐประหาร 2549 (2563) และเล่มล่าสุดก็คือ เครื่องแบบ ทรงพระ หน้าเสาร์ ไม้เรียว : ประวัติศาสตร์ของการควบคุมระเบียน วินัยและการลงทันทีในโรงเรียนไทย (2565)

ພາບ
ຮະກສອນ
ສ.၂၀၁၅၀၀

ເຕັມ ໂດຍ

ຄໍາປາມາណາ នິຕົມ ມະນທຄພາຍພ

ປວງປົກການສ່າງແລດີພື້ນທີ່ເມືອງ ຜັນຍາ ປ່າເຫົາ ກັບການສ້າງຄວານຄິວໄລ້

ກົມມູນພັນຊຸ່ພຈນະລາວມຢ

ສາຍາມານານີຄມ ມະຫລພາບັພ

ບົງກັດການສໍາວົດແລະຜົດປິ່ນທີ່ເນື້ອງ ຂົນບທ ປ່າເຂາກັບການສ້າງຄວາມຕົວໄລ່

ບຣອນາຮີກາຣ

ພຸດົມ ລາສຸຂະ

ISBN:

978-616-398-732-7

ຜູ້ແຕ່ງ:

ກິມມູພັນຮູ່ ພຈນະລາວສັນຍົ

ເຈົ້າຂອງແລະຜູ້ຈັດພິມ:

ສ້ານກັນຈານບໍລິຫານວິຈີຍ ມາຮວິທາລ້າຍເຊິ່ງໃໝ່

ໂທຮັດພິ: 0 5394 3603-5

ໂທຮສຣ: 0 5394 3600

<https://cmupress.cmu.ac.th>

E-mail: cmupress.th@gmail.com

ພິມທີ່ 1:

ສຶກຫາຄມ 2565

ຮາຄາ:

370 ບາທ

ຂໍ້ມູນສາຍາມານານີຄມຂອງສ້ານກັນຈານວິຈີຍ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ກິມມູພັນຮູ່ ພຈນະລາວສັນຍົ.

ສາຍາມານານີຄມ ມະຫລພາບັພ ບົງກັດການສໍາວົດແລະຜົດປິ່ນທີ່ເນື້ອງ ຂົນບທ ປ່າເຂາກັບການສ້າງ
ຄວາມຕົວໄລ່. --ເຊິ່ງໃໝ່ : ສ້ານກັນຈານບໍລິຫານວິຈີຍ ມາຮວິທາລ້າຍເຊິ່ງໃໝ່, 2565.

335 ໜ້າ

1. ການພັດທະນາເນື້ອງ. 2. ການພັດທະນາປະເທດ. 1 ຂໍອເຊື່ອ.

307.1416

ISBN

ອອກແບບ: ກິມມູພັນຮູ່ ພຈນະລາວສັນຍົ

ພິມທີ່: ບຣີ່ຊາ ດີໂຫຼນປຣິ່ນທີ່ ມີເດືອຍ ຈຳກັດ

ທ່ານລົງສິຫຼິນ ພ.ກ. 2537 ຫ້າມລອກເລີຍແບບ ທ່ານ້າ ຕັດແປລ່ງ ສ່ວນໜຶ່ງລ່ວນໄດ້ຂອງຕໍ່າຮາເລັມນີ້
ຮ່ວມທັກການຈັດເກີບຄ່າຍທອດໄມ່ໄວ່ຮູບແບບທີ່ວິຊາຮິກາරໄດ້ ດ້ວຍກະບວນການທາງອີເລີກທຣອນິກ໌
ການຄ່າຍກາພ ການບັນທຶກທີ່ກ່ຽວຂ້ອງການອື່ນໄດ້ໂດຍໄມ້ໄດ້ຮັບອນຸຍາດ

คำนิยม

สยามาณา尼คัม เป็นผลงานที่รู้เขียนพัฒนาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ที่คณบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในผลงานฉบับนี้ เนื้อหาของวิทยานิพนธ์ ได้ถูกพัฒนาให้เข้ากับความสนใจของผู้อ่านทั้งที่มีความสนใจในประวัติศาสตร์ไทย ทั่วไปและผู้อ่านที่มีความสนใจในความเปลี่ยนแปลงของสังคมในส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่มณฑลพายัพ หรือที่หลายคนสนใจว่าเป็นพื้นที่ของ วัฒนธรรมและสังคมล้านนา ในทางวิชาการ ประเด็นเรื่องความคิวโลซีในการ ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอาจจะไม่ใช่เรื่องใหม่มากแต่อย่างไร อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ งานศึกษาของ ศาสตราจารย์ ธงชัย วนิจกะภูล ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญในการ เปิดประดิษฐ์ศึกษาล้านนา จนมาจนถึง ที่ศึกษาเรื่องอักษรความคิวโลซี ที่ศึกษาเรียกว่า กุ๊ะจะยังเมืองคุณผลงานหันฯ ที่ศึกษาเรียกว่า กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมภูมิภาคที่เกิดจากการปฏิรูปติกกรุงเทพฯ รวมแบบ ความคิวโลซีของกรุงเทพมากนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ด้านโครงสร้างการปกครอง และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสังคมและภัยภาพในเขตมณฑลพายัพ ในแห่งนี้ สยามาณา尼คัม จึงน่าจะเป็นผลงานที่ขยายภาพให้เห็นถึงปรากฏการณ์ภาพใหญ่ ซึ่งมาจากแนวคิดดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากการอย่าง “พัฒนา” ของชนชั้นนำจาก กรุงเทพ นอกจากเรื่องดุณศตางค์ทางวิชาการ หนังสือเล่มนี้อาจจะเป็นข้อมูลสำคัญให้แก่ นักพัฒนานโยบายเกี่ยวกับเรื่องในภูมิภาค ที่จะได้เห็นที่มาที่ไปและการเปลี่ยนแปลง ของโครงสร้างสังคมที่ทำให้การพัฒนาส่วนภูมิภาคนั้นไม่สามารถขับเคลื่อนได้มาก อย่างที่ควรจะเป็น ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกรุงเทพหรือ เชตุสุนัห์เจ้าพระยาของมณฑลพายัพ อาจจะต้องการโครงสร้างสังคมแบบอื่นที่ เหมาะสม ที่สามารถดึงคักยภาพการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพมากกว่าที่เป็นได้

พศุตม์ ลาศุทธ
บรรณาธิการ

คำนำ

การมอบตัวของกองกำลังพรบคомมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) จำนวนกว่าห้าพันคนใน “วันเบ็ดเมืองนานสันติสุข” เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2526¹ เป็นสัญลักษณ์ของจุดสิ้นสุดของสังคมรามระหว่าง รัฐบาลไทยกับพคท. ในเขตภาคเหนือ การต่อสู้ทางล่างที่ยืดเยื้อมากกว่า 2 ศตวรรษถือว่าเป็นบทบาทประวัติศาสตร์ ขบวนการสร้างความวิตกกังวลให้กับชนชั้นนำและรัฐบาลไทย เป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นชนวนที่เปลี่ยนระบบการปกครองไปเป็นแบบเดียวกับประเทศในอาเซียนวันอุตสาหกรรมได้อย่างเรียบนาม ลาว และกัมพูชา ในช่วงปลายศตวรรษ 2510 ผลลัพธ์ที่สำคัญคือ รัฐบาลได้มีต่างกันอย่างมากกับการกำลังคอมมิวนิสต์ดังนี้ รัฐบาลไทยยังคงพยายามทุกวิถีทาง นอกเหนือจากการใช้กำลังทหารแล้วที่มีการ วิธีการหนึ่งก็คือ การสร้างพื้นที่ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ด้วยสัญลักษณ์ ที่เป็นภาระดุจอย่างอนุสาวรีย์หัตถศรีและผู้นำห้องถีนในเขตภาคเหนือ อนุสาวรีย์ เหล่านี้มีส่วนรื้อฟื้นและเรียบเริงเรื่องเล่าในอดีตเพื่อผนวกเรื่องราวของห้องถีนที่ กระฉัดกระเจาให้เป็นเอกภาพภายใต้โครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย ในโครงเรื่องเหล่านี้ได้ทำให้สังคมในอดีตอันไกลโพ้นที่ไม่ได้เดย์เชื่อมโยงกับกรุงเทพฯ มาก่อนทั้งหมดและพื้นที่กล้ายเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันได้ทั้งยังสามารถใช้ เที่ยบเคียงกับสถานการณ์ความมั่นคงปัจจุบัน นั่นคือ การรื้อบรรบที่ตัวตนของ วีรบุรุษในอดีตเหล่านั้นเจ้มีตักแตะเป็นตัวแทนของผู้ที่เคยปกป้องบ้านเมืองจาก ภัยร้าย² ภัยร้าย ภัยชาติของพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ ณ บริเวณหน้าศาลากลาง

¹ อนุสรณ์ อ สก. 25: 2 (กันยายน 2527): 77

² ทนง ใจปฏิรักษ์ดินแดน “แหล่งเรียนรู้ที่ยว่ำระหว่างมี อนุสาวรีย์เนื่องมาแต่การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือตอนบนปัจจุบันถึงการสร้างความทรงจำของรัฐไทย”, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครั้งที่ 2 ศาสตร์แห่งการเข้า ศิลป์แห่งการฟื้นฟู, 25-27 ธันวาคม 2559 อาคาร 58 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยภาษาไทย วิทยาเขตปีตินา, หน้า 289-303

จังหวัดเชียงใหม่ที่ทำพิธีเปิดไปเมื่อต้นปี 2527 ได้นำไปสู่ประเทินทางการเมือง ของความทรงจำหลายประเพณี ประเต็นแกรกอนุสาวรีย์นี้คือ องค์ประกอบของ กษัตริย์ทั้ง 3 ได้แก่ พญาแม่รายแห่งเชียงใหม่, พญาคำเมืองแห่งพะ夷า และพ่อขุน รามคำแหงแห่งสุโขทัย การมีภาคตัวแทนถึงสามเป็นการลดทอนความเป็นผู้นำ หนึ่งเดียวของพญาแม่รายที่เป็นกษัตริย์ผู้ครองเชียงใหม่ลง รูปปั้นทั้ง 3 ยังช่วยสืบสาน ว่าในคริสต์ พญาแม่ราย ซึ่งของอนุสาวรีย์ที่ติดปากกันว่า อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ก็ยังคงยกไว้ว่า ความเข้าใจดังกล่าวได้สร้างความพรา大道 ของ การรับรู้ต่อการเมือง ของปฐมกษัตริย์เชียงใหม่ไป หากมองย้อนกลับไปก่อนหน้านี้ ภาคตัวแทนของ กษัตริย์ทั้ง 3 เคยบริการกันเป็นอนุสาวรีย์ต่อกันอย่างใกล้ชิดทั้ง 3 มา ก่อนหน้าวัย เช่น อนุสาวรีย์ “พ่อขุนเมืองรายพะ夷า” ที่เชียงราย (ทำพิธีเปิดเมื่อปี 2510) อนุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงที่สุโขทัย (ฉลองสมโภชเมื่อปี 2519)⁴ อนุสาวรีย์พ่อขุนคำเมือง ที่พะ夷า (สร้างเสร็จปี 2525)⁵ นอกจากนี้ไปจากเรื่องเล่าว่าด้วยความเป็นสหาย ของทั้งสามที่ช่วยการสร้างเชียงใหม่แล้ว บังจัยสำคัญอีกประการก็คือ การนำ ประวัติศาสตร์มาปรับใช้สถานการณ์ให้จุบัน การผนวกเอาพ่อขุนรามคำแหงเข้ามา เกี่ยวกับความทรงจำที่แยกไม่ขาดออกจากประวัติศาสตร์แห่งชาติที่หมกมุน อยู่กับความเป็นราชธานีแห่งแรกอย่างสุโขทัย อีกไปกว่านั้นสถานะพ่อขุนรามคำแหง ในช่วงนั้นยังเพื่องฟูอย่างยิ่งเนื่องจากปี 2526 ได้มีการจัดงานฉลองครบรอบ 700 ปี

³ กองบรรณาธิการและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร, อนุสาวรีย์ในประเทศไทย เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), หน้า 285

⁴ มหาวิทยาลัยรามคำแหง “พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชา” เน็ตเวิร์ก <http://www.info.ru.ac.th/province/Sukhothai/anusawaree1.htm> 22 เมษายน 2562

⁵ อนุสาว. อ.ส.ท., 28: 7 (กฎหมายพันธ์ 2531): 16

ถ่ายสืบไทยไปอย่างใหญ่โต^๖ ขณะที่พญาจั่งเมืองแห่งพะ夷าที่มีความสำคัญในระดับประเทศก็ได้รับการเดิมพูนมาพร้อมกับการที่พะ夷าเป็นฐานที่มั่นของพคท. จนต้องแยกจังหวัดพะ夷าออกมาจากเชียงรายในปี 2520 การผูกอกษัตริย์ทั้งสามด้วยกันยังสอดคล้องกับพิธีกรรมในปลายปี 2519 ที่พ่อค้า ประชานและข้าราชการจัดพิธีบวงสรวงทั้งสามกลางเมืองพะ夷าเพื่อสถาปัตยนาครรพที่เรียกว่าเป็นอุปสรรคที่ขวางไม่ให้ดั้งดั้งจังหวัดพะ夷าสำเร็จ ผลพวงพิธีกรรมดังกล่าวทำให้ปีต่อมาพะ夷าสามารถจัดตั้งเป็นจังหวัดได้ตามกฎหมายหลังรัฐประหารไปแล้ว^๗

ไม่ว่าจะดึงจังหวัดยังไงก็ตาม พะ夷ารมราชาสุสานวารีย์สมกฉธิร์ยังต้องเปิดประทีนใหม่เกี่ยวกับชื่อองค์กรปรับสภาพองค์กรให้ออกจากชื่อควรใช้ชื่อใดระหว่างคำว่า “ล้านนา” ที่ใช้กันมาแต่เดิม กับ “ล้านนา” ที่เป็นชื่อเสนอใหม่จากนักวิชาการ หนังสือสู่จิบตระอนุสรณ์พิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ถือเป็นหมวดหมาสสำคัญ เนื่องจากได้ใช้ชื่อว่า “ล้านนาไทย อันสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์” โดยมีชื่อว่าแจ้งว่า “ควรจะใช้ชื่อ ล้านนา เป็นชื่อ官เจ้ากรโนราบททางภาคเหนือของประเทศไทย” (เน้นในด้านบุพ มติถังกล่าวมาจากการที่ประชุมที่ประกอบด้วยนักประวัติศาสตร์หลายสถาบันทั่วไทยและเทศกว่า 20 คน กระนั้นชื่อเสนอตั้งกล่าวยังไม่เป็นที่ยอมรับกันโดยดุณีเมื่อยังมีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยยกหักฐานขึ้นมาແย้งว่า “ล้านนา” เป็นคำที่กษัตริย์ส้านเข้างใช้เพื่อยังสิทธิ์เหนือตินแتن ทั้งยังยกข้ออ้างว่าคำว่า “ล้านนาไทย” เป็นคำที่ถูกต้อง เพราะว่าปราการ

^๖ อัญชาร อ.ส.ท., 24: 3 (ตุลาคม 2526); บกบรรณาธิการ

^๗ อัญชาร อ.ส.ท., 19: 4 (พฤษภาคม 2521); 8

^๘ ล้านนาไทย อันสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ (เรียกในหลักพิมพ์ 2527)

ในพระราชบัญญัติของรัชกาลที่ 5⁹ ต่อมา พระสวัสดิ์ ณ นคร ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการสำนักวาระประเทศไทยให้คัดค่าวาทีลักษณะเพื่อยืนยันและสนับสนุนความถูกต้องของคำว่า “ล้านนา”¹⁰ นอกจากการอ้างหลักฐานยุคต่างๆ ว่ามีการใช้คำว่า “ล้านนา” แล้วเห็นได้จากการย้อน溯รอยไปอ้างการแต่งตั้งและราชกิจนามของ กษัตริย์เชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ว่า “เจ้ากิโลสสุริยวัชร์ ตarrant พิสินคร สุนทรทศลักษณ์เกษตร” คือการปูให้เห็นถึงคำว่า “ทศลักษณ์เกษตร” มีความหมาย ถึง ลินแวนนา หรือ “ล้านนา” นอกจากนี้การอ้างรัชกาลที่ 4 ก็คงเพื่อยังคงและแสดงให้เห็นความเก่าแก่กว่าของคำว่า “ล้านนาไทย” ที่ถูกใช้ในภายหลัง

๑๒๒๖ ๗

อย่างไรก็ตามปัจจุบันเป็น “ล้านนา” หรือ “ล้านนาไทย” ทั้งดูด้านมาจาก ประเพณีทางภาษาของชนชั้นนำสยามในศตวรรษก่อน ดังนั้นพวกราชจึงไม่ได้วางเปล่า จากความรู้เกี่ยวกับชื่อและนิยามของพื้นที่ตั้งกล่าวโดย แต่ที่น่าสนใจคือภายนอก ให้พื้นที่ – หน่วยการปกครองที่มีการออกแบบใหม่อย่างระบบมณฑลเทศบาลใน ทศวรรษ 2440 รัฐบาลสยามปฏิเสธที่จะใช้ชื่อดิตติคำตั้งกล่าว แต่เต็มใจเลือกใช้คำว่า “น่าน” คือ “มณฑลลาวเหนียง” อันเป็นชื่อเดิมแคนที่ผูกอยู่กับลักษณะของชาติพันธุ์และ เป็นเดิมแคนของคนที่ไม่ใช่คนไทย เช่นเดียวกับมณฑลลาวการ มณฑลลาวพวน อย่างไรก็ตามคำตั้งกล่าวในภายหลังชนชั้นนำสยามเกรงว่าจะกล่าวเป็นการแปลกดิจ จึงเปลี่ยนมาเป็น “มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ” และ “มณฑลพายัพ” ในที่สุด

⁹ ศักดิ์ รัตนชัย, ล้านนา-ล้านนาเป็นของใคร? (ลำปาง: ม.ป.พ., 2530), หน้า 49-51

¹⁰ นิยดา เหล่าสุนทร, บรรณาธิการ, สารานุกรม ประวัติศาสตร์ ณ นคร (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), หน้า 513-516

¹¹ นิยดา เหล่าสุนทร, เรื่องเดียวกัน หน้า 514

ซึ่งทั้งคู่จึงมากจากตัวแทนฝ่ายอ้างอิงจากกรุงเทพฯ ที่เป็นเมืองหลวงมากกว่าจะสัมพันธ์ กับชื่อทางประวัติศาสตร์ การเมืองของการตั้งชื่อจึงเป็นเรื่องของการทำให้กล้าย เป็นเรื่องของ “พื้นที่” มากกว่า “เวลา” และทำการยกเป็นคำใหม่ที่ประดิษฐ์ขึ้น โดยไม่ต้องพะวงกับปัญหาทางประวัติศาสตร์

ประเด็jnทั้งกล่าวนำมานำสูรค่าถامของหนังสือเล่มนี้ว่า การเปลี่ยนผ่านไปสู่ مدنทลพายพหรือสภาวะการกล้ายเป็นมาตรฐานพัฒนาในเรื่องหนังสือเล่มนี้ จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะอภิปรายถึงปฏิบัติการทางพื้นที่ขอสยามภายใต้ความสัมพันธ์ ในลักษณะของดินแดนอาณาจักรคุณกับเจ้าอาณาจักร ซึ่งจากความเปลี่ยนแปลง ในระดับภูมิภาคที่ระบบหมุนเวียนระหว่างโลกใต้ฟื้นฟูบทบาทเปลี่ยนผ่านความสัมพันธ์ ขานในทุกบูนพื้นที่ผ่านอำนาจของจักรวรรดินิยมจากญี่ปุ่นแล้ว

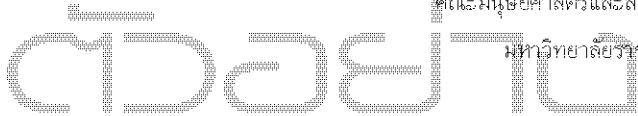
مدنทลพายพได้กล้ายเป็นอาณาบริเวณสำหรับการแสดงทางผลประโยชน์ ด้านทรัพยากรของกรุงเทพฯ ผ่านการจัดการและควบคุมความรู้ ด้วยเทคโนโลยี การจัดการพื้นที่และการสร้างอำนาจ-ความรู้ ตัวอย่างเช่น การจัดทำแผนที่ การสร้างพื้นที่ทางกายภาพ การสร้างความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองสถาที่ และดำเนินเรื่องเล่าต่างๆ ในแห่งหนึ่งปฏิบัติการเหล่านี้สมอ่อนว่ามีความเป็นกลาง เป็นศาสตร์มีความเป็นเหตุเป็นผล แต่ในความเป็นจริงนั้นแฟ่ไปด้วยอำนาจที่มุ่ง จะครอบงำดินแดนอาณาจักร ในขณะเดียวกันงานชิ้นนี้ก็ยังแสดงหาคำอธิบายว่า กระบวนการเปลี่ยนผ่านที่ส่งผลต่อชีวิตประจำวันของผู้คน การผลิตความรู้ การใช้ เทคโนโลยีในการผลิต-จัดการพื้นที่ยังส่งผลต่อผู้คนในสังคมที่เปลี่ยนไปนั้น ถอยம

มีได้เป็นผู้กระทำเพียงฝ่ายเดียว หรือมิได้เป็นเพียงมุมมองที่เจ้าห้องถินถูกกระทำ
ในสุานะ เหี่ยວ่ามีลักษณะการอธิบายแบบคู่ตรงข้ามเท่านั้น แต่ในพื้นที่อันมหาศาล
ของมนต์พากย์พยังมีบบทบาทของราษฎร์ในชีวิตประจำวันอีกด้วย ดังนั้นนอกจาก
รัฐแล้วยังมีพลังของการกระทำในพื้นที่จากตัวละครที่หลักหลาຍที่อิงกับระบบ
การผลิตพื้นที่ที่แตกต่างกันไป

กิญญาพันธุ์ พจนศราวด์

ศูนย์รวมมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

สารบัญ

คำนิยม	I
คำนำ	II
สารบัญ	VIII
สารบัญภาพ	XII
สารบัญตาราง	XIV
บทที่ 1 บทนำ ว่าด้วยพื้นที่และความเป็นอณาจักรคุณ	1
บทที่ 2 การสำรวจ “พื้นที่แบบอาณาจักร” ของสยามในเมืองไทยยัง	9
2.1 การสำรวจ ตรวจสอบวัดเพื่อทำความรู้จักและ ทaporoyan ในมณฑลพายัพ	18
2.1.1. บัญชีสำมะโนครัวประชากร	19
2.1.2. สำรวจและรังวัดที่ดิน	25
2.1.3. สำรวจเขตป่าเขา	34
2.1.4. การคลังและการจัดเก็บภาษีรายได้ ที่เริ่มໂヨงกับพื้นที่อย่างเคร่งครัด	37
2.2 มณฑลพายัพในแผนที่: ประโยชน์ชาญแคน และการจัดระเบียบพื้นที่มณฑลพายัพ	39
2.3 การสำรวจพื้นที่เพื่อสร้างอาณาจักรสยาม	55

บทที่ 3 การผลิต “พื้นที่แบบอาณาจิตร” ของสยาม	69
ในมหภาคทรัพย์	
3.1 เมืองใหม่กับอำนาจแบบอาณาจิตรสยาม	73
ที่ข้าราชการไปในพื้นที่ทางการภายในและพื้นที่ทางการต่างประเทศ	
3.1.1. เมืองราชธานี เมืองใหม่ที่ร่องรอยอำนาจ	74
ของสยามกับความท้าทายอำนาจของกบฏ	
3.1.2. แนวคิดศุภอนามัยและความสะอาดกับ	81
เมืองใหม่ในกรุงศรีฯ	
3.1.3. เมืองกับความหมายใหม่ของต้นแบบและ	87
กิจทัศน์เมือง	
3.2 ชนบท และภูมิภาคการลูกผสมให้เป็น	95
หน่วยพื้นที่ทางการเมือง	
3.3 ป่าชาติดอยในฐานะเขตอุตสาหกรรมป่าไม้	99
3.4 ศาสนาสถาน การปกคล้องสงฆ์และวิสุษณุลิปิมา	105
การเมืองเชิงพื้นที่ของสยาม	
3.5 การผลิตพื้นที่เมือง ชนบท ป่าชาติ ในฐานะ	117
โครงการอาณาจิตร	

บทที่ 4 พื้นที่กับปฏิบัติการตรวจสอบ สอดส่อง และสร้างประสิทธิภาพ	137
ในการบริหารเพื่อควบคุมคนในบังคับ	
4.1 ปฏิบัติการในเขตเมือง ในฐานะพื้นที่ศูนย์กลาง ภาครองและให้บริการสนับสนุน	144
4.2 ปฏิบัติการในเขตชนบท ในฐานะการสอดส่อง และหาประโยชน์จากช่วยขอบ	161
4.3 ปฏิบัติการในเขตป่าเขา ในฐานะพื้นที่ตรวจสอบกำไร จากธุรกิจป่าไม้และควบคุมอาชญากรรม	171
4.4 ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ ย่าง ผ่าน อาณาเขต ตามสัญญาณ ภาคปฏิบัติ ดูแล บังคับ	178

บทที่ 5 อำนาจ-ความรู้ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี	193
และการของสยามในเมืองไทยพัฒนา	
5.1 อุดมคติเรียงແສນ กับ ความเป็นลาว ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในฐานะพื้นที่แบบอาณาจักร	195
5.2 ยานาจของภาษาไทยเหนือภาษามother ผลักดันการครอบงำ ของอาณาจักรสยามเหนือพื้นที่มณฑลพัฒนา	205
5.2.1. การ “方言ภาษาพื้นเมือง” และการเก็บรักษา ^{ภาษาพื้นเมือง} ยานาจของคักดินภาษาไทย	205
5.2.2. จดหมายราชการ แบบฟอร์มเครื่องพิมพ์ดีด และข้อความเขียนภาษาจากโทรศัพท์	222

5.3 ภูมิทัศน์ของภาษาทับพื้นที่	248
5.4 พลังของอ่านใจ-ความรู้ที่สร้าง อนาคตใหม่ มนต์คลพายัพ	278
บทที่ 6 บทสรุป	299
บรรณานุกรม	309

คําอํานวยความ

สารบัญภาค

ภาคที่ 2.1	แผนที่มณฑลพายัพ ระหว่าง ๓๒ ๓๐ บริเวณแขวงป่าตัน	46
	แขวงเมืองลอง จัดพิมพ์เมื่อปี ๒๔๔๕	
ภาคที่ 2.2	ภาคขยายของ แผนที่มณฑลพายัพ ระหว่าง ๒๔ ๒๐	47
	เน้นแขวงลำปางและแขวงทางสัตห์จัดพิมพ์เมื่อปี ๒๔๔๙	
ภาคที่ 2.3	ภาคขยายอยู่หมุนที่่ของ แผนที่มณฑลพายัพ ระหว่าง ๒๔ ๒๐	48
	เน้นแขวงลำปางและแขวงทางสัตห์แสดงการระบุเขตนา	
ภาคที่ 2.4	ภาคขยายของ แผนที่จังหวัดลำปาง มณฑลพายัพ-มหาราษฎร์	52
ภาคที่ 2.5	แผนที่แสดงการทดลองน้ำในมณฑลพายัพ จังหวัดเชียงใหม่	57
พ.ศ. ๒๔๗๐		
ภาคที่ 3.1	แผนที่แสดงกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ พร้อมภาษาไทยวิถีความคืบ	115
	ในระหว่างปี ๒๔๔๕-๒๔๗๕	
ภาคที่ 3.2	แผนที่แสดงการกระจายตัวของการขอพระราชทานวิถีความคืบ	116
	ในระหว่างปี ๒๔๔๕-๒๔๗๕ แยกตามช่วงปีต่างๆ ทั้ง ๔ ช่วง	
ภาคที่ 5.1	โปสเตอร์โฆษณาพิมพ์ดิตห้างสมิท พรีเมียร์	241
ภาคที่ 5.2	เครื่องพิมพ์ดิตห้างสมิทพรีเมียร์ แบบแบนพิมพ์ ๗ แผ่น	243
	(๑ ตัวอักษรต่อ ๑ แผ่น)	
ภาคที่ 5.3	“โรงปรีสเนีย์โกรเลข” ที่มีทั้งอักษรไทย และอักษรธรรมกำกับ	259
ภาคที่ 5.4	“ศาลาเมืองนครลำปาง” ที่มีทั้งอักษรไทย และอักษรธรรมกำกับ	260
ภาคที่ 5.5	สถานีรถไฟลำปาง	261
ภาคที่ 5.6	ภาษาไทยเขียนว่า “สพานรัชฎาภิเดก” บน สะพานรัชฎาภิเดก ที่สร้างเมื่อปี ๒๔๖๐	262

มาพที่ 5.7	ป้าย “ที่พักรถม้า ๑๐ คัน” สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงหลัง การมาถึงของรถไฟในปี 2459	263
มาพที่ 5.8	ป้ายทะเบียนรถยนต์ “ลป ๐๐๘๑”	264
มาพที่ 5.9	ตัวอักษรในพระราชทานวิสุทธิ์ดีมา	265
มาพที่ 5.10	เจริญ “มูลภักดีเสกาอุบสณา” วัดเกovereวุฒิการาม, 2460	266
มาพที่ 5.11	เจริญการสร้างวิหารวัดพระแก้วดอนเต้า, 2460	267
มาพที่ 5.12	ปูนปั้นตัวอักษรไทย วัดเกovereวุฒิการาม, 2469	268
มาพที่ 5.13	เจริญการสร้างพระอุโบสถ วัดบุญญาภิรัตน์วิหาร	269
มาพที่ 5.14	เจริญการซ่อมบำรุงพระพุทธรูปอุโบสถ วัดบุญญาภิรัตน์วิหาร	270
มาพที่ 5.15	หุ่นประดิษฐ์และจมูกเครื่องจักรกลที่ ๒ เส็ตเจนฯ เชียงใหม่ “สุราคตมนุษ มหาราชา”	275

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1	แสดงการตรวจตราของตำรวจจากโรงพักแขวงนครลำพูน	148
	ปี 2443	
ตารางที่ 5.1	รายงานมหาดไทยที่ได้รับหนังสือแลเห็นสืบต่อจาก มหาดไทยประจำเดือนตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 119	234
	ของเมืองนครลำพูน	
ตารางที่ 5.2	บัญชีจำนวนหนังสือต่างๆ ที่รับแลแม่ปี ร.ศ.122-125	235
	ของเมืองนครลำปาง	
ตารางที่ 5.3	การเปลี่ยนเรียกหน่วยทางการเมืองเทียบเที่ยงกันใน 3 ขุค	250
ตารางที่ 5.4	การเปลี่ยนชื่อชุมชนไทยในเขตราชพายัพปี 2460	253
ตารางที่ 5.5	การเปลี่ยนชื่อชุมชนไทยในเขตกำแพงหาราชภูร ปี 2460	254
ตารางที่ 5.6	รายละเอียดชุมรับสต็อก รัชกาลที่ 7 ที่เชียงใหม่ปี 2469	271

ว่าด้วยพื้นที่และความเป็นอิสากนาคิม

เรื่อยๆ

บทนำ

บทที่ 1

บทนำ ว่าด้วยพื้นที่และความเป็นอาณานิคม

ความเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สัมพันธ์กับทุนนิยมระดับโลกและอำนาจแบบอาณานิคมที่กระทำต่อพื้นที่อย่างแย่งไฝ่ออก นอกจากจักรวรรดินิยมตะวันตกที่มีญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางแล้ว รัฐบาลสยามเองก็ดำรงตนอยู่ในฐานะเจ้าอาณา尼คม ในที่นี้เห็นว่าเป็นผู้มีบทบาทในการผลิตพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากไปกว่าการครอบจำกัดการเมืองและเศรษฐกิจ ปฏิบัติการที่หลักหลาຍครอบคลุมถึงการสำรวจ ควบคุม ลดอสังหาริมทรัพย์ การใช้ประโยชน์และทำการปักครื่อง กระหน่ำสาน—พื้นที่แห่งอำนาจนั้นก็มีลักษณะข้อจำกัดอย่างมาก เช่นเดลท์สมบูรณ์ที่หากแต่ไม่ปฏิบัติการจากคนในพื้นที่จะไม่ได้รับ

จุดตั้งต้นของ สยามอาณานิคม มองหาพายัพ เริ่มจากข้อสันนิษฐานที่ว่า มองหาพายัพในศตวรรษที่ 19-20 เกิดขึ้นจากการบวนการผลิตของพื้นที่อันมีลักษณะเฉพาะของยุคสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากสยามและตลาดโลกหรือไม่ ผู้เขียนขอเสนอว่า สิ่งที่รัฐบาลสยามกระทำต่อมองหาพายัพในเชิงพื้นที่ถือว่าเป็น “การผลิตพื้นที่แบบอาณานิคม” (production of colonial space) อันเกิดจากการหอบเมือง แนวคิด 2 แบบมาผสมผสานกันนั่นคือ แนวคิดแบบหลังอาณานิคมและแนวคิดพื้นที่ทางลัทธมศาสตร์

ปฏิบัติการเช่นนี้คือ การสถาปนาอำนาจเหนือพื้นที่ต่างๆ ในเขตเมือง ชนบท และเขตป่าเขา ผ่านเทคโนโลยีทางความรู้ที่เน้นกลงไปยังพื้นที่และด้วยบุคคล คือ การทำให้อำนาจครอบจำกัดโดยเป็นเรื่องธรรมดางามๆ ให้ชีวิตประจำวันภายใต้การให้ความหมายแก่พื้นที่ “มองหาพายัพ” ตามที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ผลิตขึ้น พื้นที่ที่เป็นนี้ยังเอื้อต่อการซูครีต

ผ่านระบบการผลิต แหล่งแรงงานอีกตัวยัง นำไปสู่ความล้มเหลวไม่เท่าเทียมกันระหว่างสยามกับมณฑลพายัพ จะเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ให้ความสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตของพื้นที่อันมีลักษณะเฉพาะของยุคสมัย

ความเป็นอาณาจักรมของมณฑลพายัพที่ถูกควบคุมผ่านความรู้ อำนาจและเทคโนโลยีล้ำสมัยใหม่ ได้เสริมสร้างศักยภาพให้กับชนชั้นนำสยามในการรวมปริมณฑลของราชอาณาจักร ส่งผลต่อการขยายตัวผ่านแรงงานและทรัพยากรห้องดิน

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดแบบหลังอาณาจักร อาจต้องนิยามเรื่องความเป็นอาณาจักรมของมณฑลพายัพเสียก่อน ความอิทธิพลอันที่มีอยู่ของอาณาจักรที่สำคัญในประเทศไทยนั้น เมื่อเทียบกับดินแดนแห่งอาเซียนและฟิลิปปินส์อาณาจักรนิคมของไทยเป็นอย่างตรงไปตรงมาแล้ว สรุปว่าอาณาจักรมในบริเวณนี้มีความจำกัด คลุมเครือมากกว่า ในมุมมองชนชั้นนำสยามไม่ได้ตัดเป็นอาณาจักรมต่ออยู่โดยตรงและยังพอจะอำนวยอิทธิพลของตนแม้จะต้องสูญเสียดินแดนไปบางส่วนให้กับจักรวรรดินิยมตะวันตก อย่างไรก็ตามแต่ค่าธรรมเนียมคือ ในทางกลับกันแಡ้วรัฐบาลสยามที่มีศูนย์กลางอยู่ กรุงเทพฯ นับเป็นเจ้าอาณาจักรมได้หรือไม่ งานวิจัยขึ้นนี้เสนอว่าความล้มเหลวแบบอาณาจักรเกิดขึ้นในดินแดนที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่เป็นคนละชุดกับสยาม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคุ้มครอง เจ้าพระยาตดอนบันและไกสิริเดชกุ่มแห่งเชียงใหม่ และบริเวณหัวเมืองลายู ภูมิภาคเหล่านี้ถูกนิยามเป็นคนนอกเป็นอื่นของรัฐสยาม และถูกกีดกันด้วยวิธีกรรมทางการเมืองต่างๆ ที่ผ่านมาพากษาเป็น “ล้าว”¹² เป็น “แขก”¹³ เป็นผู้มีสถานะต่ำต้อยกว่าและสมควรจะถูกปกครองโดยผู้มีสถานะที่สูงส่งกว่า ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24 ภูมิภาคที่กล่าวมาไม่ได้มีความล้มเหลวทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ใกล้ชิดกับสยามอย่างเข้มข้น ทั้งยังมีอิทธิพลเชิงล้มเหลวในตัวเอง มีระบบทเจ้าเป็นชนเผ่า (principality) มีบันทึกและสำเนียกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นอิสระจากสยามและมีโครงสร้างจากการค้ากับคนละชุดกับ

สยาม รวมไปถึงความแตกต่างจากสยามทั้งใน้านระบบกฎหมาย ภาษาเขียน ศิลปะ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ความเปลี่ยนแปลงระดับการเมือง ภูมิภาคเกิดขึ้นตั้งแต่พุทธศาสนาที่ 24 เป็นต้นมาชนชั้นนำแห่งกรุงศรีฯ-กรุงรัตนโกสินทร์ สามารถสังสมอำนาจทางการเมืองมากพอจนสามารถผนวกภูมิภาคทั้งสามเข้ามาเป็น ประเทศไทย แล้วได้ผนวกเข้าไว้ภายใต้ระบบมหัตโทษทางค่านิบาลจนกล้ายเป็นส่วนหนึ่ง ของรัฐสมบูรณ์มาถูกถอดรหาราชย์ การบริรุณเปลี่ยนรูปแบบรัฐของสยามยังได้ส่งผลกระทบต่อสู่โครงสร้างอำนาจของแต่ละแห่งที่มาซึ่งปรากฏการณ์ต่อต้านสยามอย่างกว้างขวาง ในศตวรรษ 2440 ใน “หัวเมืองลาว” และ “หัวเมืองแขก” จนสยามต้องส่งกองกำลัง ไปปราบปราม¹⁴ อันเป็นปรากฏการณ์ที่ทรงกันข้ามกับมหัตโทษที่เคยเป็นหัวเมืองขึ้นใน แต่ชั้นนอกของสยามที่รวมย่านงำได้ราบรื่นกว่า

หัวเมืองแขก

กระบวนการเมืองต่างๆนี้คือ “มนต์พากษา” ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจาก หัวเมืองมลายู และมหัตโทษบริเวณลุ่มน้ำโขงชีมูล เมื่อเทียบกับหัวเมืองมลายูแล้ว มหัตโทษ พยายพยัชมีความใกล้เคียงทางภาษา พุทธศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม กับสยามมากกว่า ทำให้ชนชั้นนำสยามได้สร้างองค์ความรู้ตั้งก่อลาวเพื่อผนวกไว้เป็นส่วนหนึ่งซึ่งแตกต่าง จากหัวเมืองมลายู ในกรณีหัวเมืองลาวใช้ชีมูล แม้จะมีวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน แต่ที่ ต่างออกไป คือมหัตโทษพยายพมีพรมแಡติดกับตินແຄນອາဏານิຄมของอังกฤษและที่ ฝั่งชีมูลเป็นศูนย์กลางการค้าและเมืองที่สำคัญที่สุด นอกจากนี้เริ่มเผยแพร่ทางพยายพยัชมีเครื่องเขียน ของเจ้าท้องถิ่นและระบบอุบัติใหม่กันหนึ่งดินแดนที่เข้มแข็งกว่าทำให้การแทรกแซงอ่อนน้อม จำกสยามโดยตรงนั้นทำได้ไม่่ายั้งการใช้อำนาจการทหารอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ ไม่เพียงเท่านั้นสยามยังทำให้มหัตโทษพยายพมีความคล้ายคลึงและทำให้เป็นอื่นในเวลา เดียวกัน เช่นเดียวกับการที่ตะวันตกพยายามทำให้ตะวันออกเป็นอื่น แบบเดียวกับที่ ตะวันตกใช้ตะวันออกเป็นกระจาดสะท้อนว่าตัวตนของยุโรปมีลักษณะอย่างไรมีเบื้องหลังที่ แตกต่างจากตะวันออกอย่างไร¹⁵ ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน แนวคิดแบบ หลังอาณานิคม (Postcolonialism) จะช่วยให้เราอภิปรายเนื้องจากได้ขยายขอบเขต

ยานาจของอาณานิคมให้รับข้อมูลนี้ไปกว่าเดิม ในเมืองของเอ็ดเวิร์ด ชาอิต (Edward Said) วากแกรมแบบอาณานิคม (colonial discourse) นั้น คือความต้องการของโลกตะวันตกที่ต้องการจะมีอำนาจเหนือโลกตะวันออก เขาได้วิจัยอิทธิพลมาจากมิเชลฟูโค้ด (Michel Foucault) ว่าด้วยวากแกรม อำนาจและความรู้ โดยเน้นย้ำถึงการสร้างความเป็นอื่นผ่านอำนาจทางการเมืองแบบบูรพาคิดนิยม (Orientalism) ซึ่งดำรงอยู่ย่างแนบเนียนภายใต้วิธีคิดอันหลากหลายที่มักจะถือว่าเป็นกลางเป็นวิทยาศาสตร์เป็นความจริง เช่น ปฏิฐานนิยม ประวัติศาสตร์นิยม มาρกชิส์ม ฯลฯ¹⁰ ขณะที่ เบอร์นาร์ด โคลน (Bernard Cohn)¹¹ ชี้ให้เห็นว่าการจำกัดการความรู้แบบอาณานิคมเป็นเครื่องมือสำคัญที่อังกฤษใช้ในครอบครองอินเดีย ขณะที่ ทอมัส มิตเชลล์ (Timothy Mitchell)¹² ได้ทำให้เห็นกระบวนการที่ความและเชื่นประวัติศาสตร์อิมป์ตของชาวตะวันตกขึ้นมาใหม่ เพื่อปักธงในชุมชนอาณานิคมที่กันทั้งอาณาจักรอาณัติ ราษฎร์ ไม่ได้รับแนวคิด “อาณานิคมคือพลัง” (Crypto-Colonialism)¹³ ที่เสนอโดยไม่เกลิล์ ไฮร์ฟิลด์ (Michael Herzfeld) ซึ่งต่อมาธงชัย วินิจจะกูลได้นำมาขยายความต่อให้เห็นถึงตักษณ์ที่เป็นอาณานิคมของสยามที่ถูกอพารtheid ด้วยวากแกรมเสียงดินแดนและการรักษาประเทศให้เป็นเอกสารโดยชนชั้นนำกรุงเทพฯ ผู้เขียนต้องการเสนอให้เห็นถึงอำนาจความรู้ที่ชนชั้นสหภาพสถาปนาขึ้นเพื่อดินแดนที่พอกษาเรียกว่า “มณฑลพายัพ” เพื่อการควบคุมปักธงและแสวงหาผลประโยชน์

ส่วนแนวคิดพื้นที่ทางสังคมศาสตร์จากการรอบคิดแบบ องรี เลอแฟบร์ (Henri Lefebvre)²¹ จะช่วยในการวิเคราะห์การเมืองในชีวิตประจำวันมากขึ้นโดยเขาให้ความสนใจกับการวิเคราะห์ในด้านพื้นที่ ที่เห็นว่าพื้นที่มีความหมายเชิงอำนาจ เขาเห็นว่าความรู้ปัจจุบันมีส่วนในการรับใช้ถึงการผลิตแบบทุนนิยมจึงเห็นว่าควรจะต้องรู้เท่าทันความรู้ที่ผลิตขึ้นอำนาจว่า “พื้นที่” (ทางสังคม) ก็คือ “ผลผลิต” (ทางสังคม) นั่นคือทุกพื้นที่ล้วนเป็นเครื่องแห่งการผลิตในแบบของมนุษย์ แนวคิดเช่นนี้มาจากการที่เขาย้ายจุดเน้นจากมาრกชิสต์แบบเดิมที่เน้นวิเคราะห์พื้นที่ในฐานะตัวปัจจัยการผลิต (the mean

of production) ไปสู่การวิเคราะห์การผลิตพื้นที่ (production of space) การสนใจเรื่องพื้นที่โดยตัวของมันเองนี้ แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ไม่ใช่ที่ว่าง หรือกล่องที่ว่างเปล่า แต่ประกอบด้วยมิติความลึกพื้นที่ซึ่งข้อนั้นนั้นนั้น การผลิตพื้นที่ในที่นี่คือ “การผลิตพื้นที่ทางสังคม” (production of social space) คำว่าการผลิตในที่นี่ เชื่อมโยงกับแนวคิดแบบมาาร์กซิสต์ที่แยกไม่ขาดกันแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ที่มองว่า การผลิตและรูปแบบการผลิต ย่อมแสดงถึงชนชั้นทางสังคมนั้นๆ ในหนังสือเล่มนี้จึงเห็นว่า การสมมพานระหว่างกรอบคิดแบบหลังอาณานิคมกับการผลิตพื้นที่ทางสังคมโดย เรียกว่า “การผลิตพื้นที่แบบอาณานิคม” ในฐานะที่ “พื้นที่” หรือ “พื้นที่ทางสังคม” เป็นตัวบทที่ถูกนำมายึดครองที่ในเชิงประวัติศาสตร์ผ่านกระบวนการแบบอาณานิคมโดยที่ถูกนำไปเป็นผู้นำมาซึ่งการกลยุทธ์เป็น “มณฑลพายัพ”

แม้จะขอเข้าด้วยการศึกษาในระดับพื้นที่ที่กว้างไกลไปตามชายแดน สยามจะต้องเดินบนเส้นทางที่ยากลำบาก พายัพฯ ได้เน้นไปที่ทัวเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน อย่างลุ่มน้ำปิง วัง ยม นาน และบางส่วนของลุ่มน้ำโขงอย่าง กกและอิง รวมไปถึงแม่น้ำสาละวินอันเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พร率为ที่น้ำ เชียงราย พะ夷า และแม่น้ำองศอน ตามลำดับ ซึ่งต่อมาสยามจะปฏิรูปการปกครองและเรียกดินแดนนี้ในหน่วยปกครองใหม่ว่า มณฑลพายัพ (Payap Circle) โดยกินขอบเขตด้านเวลา นับตั้งแต่การกำลังอิสัญญา ระหว่างอังกฤษและสยามในนามสนธิสัญญาเชียงใหม่ ครั้งที่ 1 อันเนื่องมาจากกรณีที่อังกฤษเรียกร้องให้ทางสยามแก้ไขปัญหาในบริเวณเดนดอนบนเมื่อปี พ.ศ. 2416 จนมาถึงการปฏิรูปวัตถุสยาม พ.ศ. 2475 เมื่อระบบอาณาจักรสยามในรูปแบบสมบูรณ์ทางกฎหมายได้ริเริ่มลั่นสุดลงอย่างเป็นทางการ

ເຊື່ອຮຽນທີ 1 :

¹² ความเป็นລາວຂອງສຸມນ້ຳເຈົ້າພະຍາຕອນນາມ ອ່ານໄດ້ໃນ ເຕືອນໃຈ ໄຊຍຄືລົບ, ລ້ານນາໃໝ່ກາຣັງ/ຫຼູ້ອົງກນໍ
ໜຶ່ງການປັກຄອງສາຍາມ ພ.ສ. 2437-2476 ວິທຍານິພນະຄືລົບປາສົຕົມທຳບັນດີທີ່ ພາກວິຊາ
ປະວັດທີ່ສາສົ່ງ ດົດເສີລົບປາສົຕົມ ມາວິທາລີຍ້ອຽມສາສົ່ງ, 2536, ໜ້າ 58-75
ຄວາມເປັນລາວ-ອີສານ ຕູ້ໃນ ຖົມຄືລົບສືບວັດແນ, “ລາວ” ໃນທັນະຂອງຜູ້ປັກຄອງໄທຢ່າງ,
ຈົດໝາຍຂ່າວສັງຄົມສາສົ່ງ, 11:1 (ລົງທາຄມ-ຖຸລາຄມ 2531):104-121, ບົມຄືລົບສືບວັດແນ,
“‘ລາວ’ ໃນທັນະຂອງໄທຢ່າງ, ກາຮັມມະນາວິຊາກາຮປະຈຳປີ 2558 ເຊື່ອ ສູ່ສັງຄົມສາມາເຕັກ
ວັນທີ 26-27 ພຸດສະພາບ ພ.ສ. 2548 ໂດຍ ໂຮງແຮມແອນບາລູ້ເຄອງຂີ້ວິ້ຫີ້ ຈອມເຕີຍນ ຂລຸງວິ ແລະ
ອຸປະນະ ນັກວິຕິການ, ອີສານໃໝ່ກາຣັງແຕ່ທັນະຂອງຜູ້ປັກຄອງກົງເທິງເທິງ
ເຊົ້າຍຫຼຸງວັດ ພ.ສ. 2559 ທີ່ກາຣັງແມ່ນແນ່ດັກການປັກຄອງ ພ.ສ. 2476 ວິທຍານິພນະ
ຄືລົບປາສົຕົມທຳບັນດີທີ່ ເຕືອນໃຈການປັກຄອງກົງເທິງເທິງເຊົ້າຍຫຼຸງວັດໃໝ່ເຊີ້ນໃໝ່,
2548.

¹³ Tamara Loos, *Subject Siam, Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand* (Chiang Mai: Silkworm, 2006)

¹⁴ ເທິງ ນຸ້ນເກົ່າ, ກາຮປັກຄອງຮຽນນະເທົາກົບນາຄອງປະເທດເສຍາມ ພ.ສ. 2435-2458 : ກະທຽວງ
ມທາດໄທຢ່ານວັດສົມເຕົ້າພະເຈົ້າບ່ອນວັດເຊື່ອກວມພະຍາຕາດໍາຮັງຮາຈຸກພັບ (ພິເພົ້າຈັ້ງທີ່ 2,
ກຽງເທິງ: ສຳນັກພິມທິພາວິທາລີຍ້ອຽມສາສົ່ງ, 2548), ໜ້າ 186-188 ແລະ 197

¹⁵ ອ່ານແພີ່ເຕີມໃຈໃນ Timothy Mitchell, *Colonising Egypt*, Berkeley, Los Angeles (London: University of California Press, 1988)

¹⁶ ຫຼູ້ໃຈ Stephen Morton, Gayatri Chakravorty Spivak (London and New York: Routledge, 2003), p.85 ແລະ Edward W. Said, *Orientalism* (London: Penguin, 2003), p.43

¹⁷ Bernard S. Cohn, *Colonialism and Its Forms of Knowledge: The British in India* (Princeton: Princeton University Press, 1996)

^{๑๘}Timothy Mitchell, *Colonising Egypt, Berkeley, Los Angeles* (London: University of California Press, 1988)

^{๑๙}Michael Herzfeld, “The Absent Presence: Discourses of Crypto-Colonialism”, *The South Atlantic Quarterly*, 101: 4 (2002): 899-926

^{๒๐}Thongchai Winichakul, “Siam’s Colonial Conditions and the Birth of ThaiHistory”, *Southeast Asian Historiography: Unravelling the Myths: Essays in Honour of Barend Jan Terwiel*, ed. Volker Grabowsky, the volume in honor of Bass Terwiel (Bangkok: Rivers Books, 2011), p. 23-46

^{๒๑}อองรี เลอเฟบvre (Henri Lefebvre) นักวิชาการสายมาრกซิสต์ที่พยายามที่ความทฤษฎีของมาრกซ์ให้เป็นจากความจริงของโครงสร้างทางการเมืองเชิงสถาบันแบบเดิม Stuart Elden ชี้อย่างความว่า ไม่สามารถใช้ความคิดเห็นของมาร์กซ์ในการแปลงผ่านไปยัง เศรษฐกิจ การผลิต, ภูมิศาสตร์ และองค์ประกอบทางคุณค่าทางศิลปะ ตามที่รับรู้โดยแฟรงก์ แสตมป์เรนเด้นเกี่ยวกับ space ดีกว่าเป็นศูนย์กลางของความเคระห์แบบวัดๆ ที่สุดแล้วดูใน Lefebvre, Henri, *The Production of Space* (Oxford: Wiley-Blackwell, 1991), p.2-4, 26-27, 31, 36-37 และ Stuart Elden, *Understanding Henri Lefebvre Theory and the Possible* (London: Continuum, 2004), p.181

การสำรวจ “พื้นที่แบบอาณานิคม”

ของสหามิเนมอนเทกพาบ

บทที่

๒

สำรวจ

การสำรวจ “พื้นที่แบบอาณานิคม” ของสยามในเมตตาภพพายัพ

มองหาพายัพเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการก่อรุกรัฐสมบูรณ์ราษฎร์สิทธิราชย์ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับบรรยากาศจักรวรรดินิยมของโลกตั้งที่กุลดดา เกษบุญชู เสนอไว้ใน *The Rise and Decline of Thai Absolutism*²² นอกจากนั้นอาจกล่าวได้ว่าการก่อรุป สมบูรณ์ราษฎร์สิทธิราชย์ของสยามมีลักษณะเป็นจักรวรรดิ (empire) มากกว่าจะเป็น รัฐสมัยใหม่ (modern state) แบบที่ไซยันต์ รัชกุลเสนอไว้ว่าสยามนั้นมีลักษณะเป็น เจ้าอาณาคิดเห็นอุดมแคนท์ที่ตนปกครองอยู่²³ อย่างไรก็ตามในที่นั้นได้ปฏิเสธว่าสยาม มิใช่รัฐสมัยใหม่ เนื่องจากความเป็นจักรวรรดิและรัฐสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องแยกขาดกัน เสมอไปรัฐสมบูรณ์ราษฎร์สิทธิราชย์เป็นเครื่องหมายที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับรัฐแบบอิหร่าน หรือรัฐสมัยใหม่ในส่วนตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับสิ่งที่คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) ได้อภิปรายในประเทิน *empire as space*²⁴ ว่า แม้จักรวรรดิจะมีการขยายตัวทางพื้นที่ ที่ออกไปได้ไม่มีจำกัด ในขณะเดียวกันก็ต้องการกำหนดลำดับชั้นต่าสูงและความสงบ เวียบร้อย (hierarchy and order) ซึ่งทำให้กับว่าจักรวรรดิคือแรงดึงดูดระหว่างความพยายาม รวมศูนย์อำนาจไปพร้อมๆ กับการขยายพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับปฏิบัติการของรัฐ สมบูรณ์ราษฎร์สิทธิราชย์แบบสยามที่มีต่อต้นแคนต่างๆ ทั้งใกล้และไกล

มองหาพายัพเพียงใดเป็นเพียงผลพวงจากการรวมชาติของชนชั้นนำสยาม หลังจากที่อาณาคิดเห็นตัวรัตน์ตอกเข้ามาภารกิจ พ่อayers ชิงดินแคนตามที่เข้าใจกัน หากแต่ มีลักษณะเป็น “โครงสร้างอาณาคิดเห็น” ของสยามที่ทำการสถาปนาอำนาจอิบิ่นโดย ซ่อนหักลงไปในพื้นที่ด้วยภูมิศาสตร์และศาสตร์สมัยใหม่ กระบวนการดังกล่าวส่งผล กระทบต่อมากการเมืองอย่างสูง โครงการอาณานิคมเช่นนี้ได้ส่งผลกระทบว่างไกลไปกว่าการ ครอบงำทางการเมืองและเศรษฐกิจ หากรวมไปถึงปฏิบัติการที่หลากหลาย ไม่ใช่จะเป็น การสำรวจ ควบคุม สอดส่องด้วยปฏิบัติการเชิงพื้นที่ผ่านประวัติศาสตร์-โบราณคดี

การสำรวจ “พื้นที่แบบอาณานิคม” ของสยามในมุมมองพายัพ

ภาษาการจำแนกพื้นที่เพื่อทำความสะอาดรู้จักและสงหาประโยชน์และทำการปกคล้อง นอกจากแนวคิดแบบหลังอาณานิคมที่มุ่งเน้นให้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมทางอำนาจ-ความรู้แล้วผู้เขียนยังให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ทางลัษณะด้วย เมื่อผนวกกันแล้ว ก็อาจเรียกว่า “มุมมองการศึกษา” ได้ว่าเป็น “การผลิตพื้นที่แบบอาณานิคม” (production of colonial space) ที่หมายถึง การให้ความสำคัญผ่านการเข้าใจการผลิตพื้นที่ทางลัษณะภายใต้กรอบของอาณานิคม การตั้งตัวในวิเคราะห์ที่เน้นจะทำให้สามารถคลี่คลายลักษณะอำนาจที่แฝงอยู่ในพื้นที่ที่อยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในเชิงประวัติศาสตร์ที่จะทำให้แตกต่างจากการวิเคราะห์ที่ผ่านมาที่เน้นองค์ประกอบสำคัญคือ รัฐที่เข้ามามีบทบาทในภัยกับและเปลี่ยนแปลงเพียงอย่างเดียว

นับแต่สมัยสุโขทัยไปจนถึงเกื้อหนู ตลอดจนกรุงรัตนโกสินทร์ฯ 2410 สยามได้ตรวนหนักถึงความสำคัญของพื้นที่แห่งนี้ในการตอบแทนภารกิจที่รับมากรุงเทพฯ เรื่องนี้ที่จะดำเนินเชื่อย่างเป็นรูปธรรมผ่านแผนที่ หลักเขตและปฏิบัติการทางการเมืองอันจะนำไปสู่การทำดีด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม ขอบเขตชายแดนของสยามเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์การเมืองระดับภูมิภาคที่กินเวลาภานานกว่า ๓ ทศวรรษ เส้นเขตแดนเริ่มลงตัวในช่วงกลางทศวรรษ 2440 อยู่น้ำสาละวินและโขงเป็น指南มปภิบัติการระหว่าง ๓ ย่านจากวรรณคดีนั่นคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และสยาม

หลังจากที่ครองอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือพม่าได้ในปี 2428²⁵ อังกฤษต้องการกรุงเทพฯ เห็นว่าเชียงแสนเป็นหัวเมืองสำคัญที่สยามต้องรักษาเอาไว้ซึ่งเป็นประเด็นที่ทั้งสองจักรวรรดิต้องต่อรองทางการเมืองกันจึงพบว่าทั้งกรุงเทพฯ และอังกฤษต่างก็พยายามเกลี้ยกล่อมผู้คนและหัวเมืองต่างๆ ให้มาขึ้นกับตน โดยที่ใช้วิธีการสมัยใหม่ร่วมไปด้วยมือคือ การปักบั้นเขตแดนและการทำแผนที่ ความพยายามดังกล่าวเกิดขึ้นไปต่อกอดช่วงต้นทศวรรษ 2430 การสร้างเขตแดนสมมติอาจทำได้ง่ายในกระดาษ

แต่ในทางปฏิบัติการควบคุมไม่ให้เกิดความมุ่นหายและอาชญากรรมในเขตแคนข่องตอนใต้เป็นเรื่องใหญ่ คดีโจรสลัดกบสันพ่อค้าอันเป็นคนในบังคับอังกฤษก็ตี การไม่สามารถซัดกลุ่มไทยให้ปฏิชื่อตัวน้องกฤษณะ²⁶ เป็นปัญหาใหญ่ที่รัฐบาลสยามแก้ไม่ตก เนื่องจากเป็นเดินแดนที่ทางไกลเกินกว่าจะควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ ในที่สุดชนชั้นนำกรุงเทพฯ ก็ตัดใจยกดินแดนบริเวณ 13 หัวเมืองลุ่มน้ำสาละวินอันเป็นฝันป่าก่ออดมสมบูรณ์นั้นเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีศักยภาพให้อังกฤษไปในปี 2435²⁷ ครั้งนั้น สยามได้แลกเปลี่ยนดินแดนดังกล่าวกับเมืองลิง (เชียงแขง) เมืองยุทธศาสตร์สำคัญที่อยู่ในทุบเขาล้มแม่น้ำโข

ในเวลาใกล้เคียงกันรัฐบาลกรุงเทพฯ ได้เผชิญปัญหาใหญ่จากการเมืองเชิงรุกของพระเจ้าไนเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ผู้รั่วแสวงหาเรือปืนมาปิดประตูน้ำ เพื่อสร้างอำนาจด้วยอาชญากรรมดินแดนเพื่อตัวเอง จึงทรงเดินทางกลับไปรัฐบาลสยามที่ลังกาอย่างร้ายแรง ไม่ยอมให้มามีอิทธิพลต่อเมืองลิงที่สยามได้รับมอบจากการแลกเปลี่ยนจากการลังกฤษ ลังกฤษไม่พอใจจนถึงกับยกกองกำลังมายึดเมืองสิงคโปร์ในปี 2437 แต่ในเวลาต่อมา อังกฤษและฝรั่งเศสก็ตกลงกันผ่านสัญญาหารือให้เมืองลิงเป็นของฝรั่งเศสในปี 2439²⁸ รวมถึงการยืดแม่น้ำโขไปเป็นเดินแห่งเขตแดนของทั้งคู่ ผลตั้งกล่าวทำให้สยามหมดอิทธิพลหนีเมืองลิงไปอย่างสิ้นเชิง ปัญหาชายแดนบริเวณนี้ยังไม่สิ้นสุด แม้ว่าสยามผลักดันให้เกิดมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลพายัพ) ขึ้นในปี 2442 ขณะนั้น อิทธิพลของสยามยังคงมีเหนือที่นี่ที่สิ่งของแม่น้ำโขที่เป็นเขตอิทธิพลของเจ้าเมืองน่าน แต่กระบวนการเรียงชิงดินแดนระหว่างสยามและฝรั่งเศสยังไม่สิ้นสุด การต่อสู้ทางการเมือง การวุ่นวายและการทหาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสนั้นเป็นฝ่ายสยามที่ไม่สามารถต่อกรได้ ในที่สุดจึงตัดสินใจยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขไปให้ฝรั่งเศสในปี 2446²⁹ ที่น่าสังเกตว่าเป็นการณ์ที่ต้องการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากการลูกอิอ่องพากไทใหญ่ในมณฑลพายัพที่รุ่งกันในนาม “กบฎเงี้ยว” พิยองหนึ่งปี การอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาเผยแพร่ให้เห็นเพียงกลไกของอำนาจจักรวรดิที่ทำหน้าที่เป็นองค์ประธาน แต่ใน

การสำรวจ “พื้นที่แบบอ่านนานาคัม” ของสถานไมมอนเทลพาร์ค

ความเป็นจริงว่า ดินแดนดังกล่าวมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนทั้งเชิงภูมิศาสตร์ จารีต การปักครองแบบหลายอิทธิพล ระบบการผลิตและความล้มเหลวทางสังคมของคน ในระดับต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้พื้นที่แบบอ่านนานาคัม การโจรกรรมของกลุ่มโจรสลัด หรือ กองกำลังติดอาวุธที่ฝ่ายสยามไม่สามารถควบคุมความรุนแรงไม่ได้เป็นเป็นพิษจุดเด็กๆ ของความไม่สงบ แต่มันได้เผยแพร่ให้เห็นว่า ยังมีตัวละครอื่นและปฏิบัติการอื่นใน ประวัติศาสตร์ที่ไม่อยู่ในเนินยามการถูกปักครองโดยรัฐด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนต่างๆ ที่สยามพยา Yam ปฏิรูปการปักครองภายใต้ อำนาจจารีตสมัยใหม่จะเห็นได้ว่า ดินแดนที่เรียกว่ามณฑลพายัพนั้นมีความแตกต่างไป จากพื้นที่อื่นอย่างไรบ้าง ระดับ ระดับแรกคือ ความแตกต่างจากหัวเมืองที่อยู่ในเขต ตอนในเชิงสถาปัตย์ และระดับที่สอง คือ ความแตกต่างจากเมืองที่เคยเป็นประเทศไทย ในระดับแรกหัวเมืองในเขตตัดถนนที่อยู่ห่างจากศูนย์ที่ขึ้นนครศรัมอย่างไม่ติดต่ออยู่เป็น “เขตข้าหลวง” ปักครองโดยข้าหลวงเทศบาลหรือสมุหเทศบาลกิบาล มีอยู่ 14 เขตคือ ปราจีนบุรี, นครราชสีมา (2436), พิษณุโลก (2437), นครชัยศรี, นครสวรรค์, ราชบุรี (2438), อุழิยา, บูรพา, ชุมพร, นครศรีธรรมราช (2439), ไทรบุรี (2440), ภูเก็ต (2441), เพชรบูรณ์และอุดร (2442) หากไม่นับไทรบุรีและอุดร กระบวนการระชั้น และรวมศูนย์ย่านๆ ไม่ได้มีการต่อต้านขนาดการลุกอิอิแบบที่สยามเรียกว่ากบฎเลย³¹ ความล้มเหลวนี้เป็นส่วนแยกต่างกับสภาวะที่เกิดกับมณฑลพายัพ เนื่องจากดินแดน ดังกล่าวห่างไกลจากสำนักงานใหญ่ทางการ ไม่ใช่ประเทศไทยปักครองตนเองมากว่านาน การ ปฏิรูปมณฑลเทศบาลนำมานี้ชี้ความตึงเครียดในพื้นที่江南 เปิดออกมานะกับภู ลักษณะ เช่นนี้เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดร่วมกับกลุ่มหัวเมืองทางลุ่มน้ำโขง ชี មูล และหัวเมืองมาถ่าย

ในระดับที่สอง แม้หัวเมืองที่เดิมเป็นประเทศราชและอยู่ห่างไกลจากอาณาจักรกรุงเทพฯ จะมีลักษณะร่วมกันคือ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกรุงเทพฯ 民族พิพากษาและต่างไปจากหัวเมืองลุ่มน้ำโขง ซึ่ง มูล และหัวเมืองลักษณะล่าสุดคือ มีความสัมพันธ์ที่ดีในระบบอุปถัมภ์มาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ในทางตรงกันข้าม การปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์ในปลายพุทธศตวรรษ 2360 ที่มีจุดจบไม่ถาวرنัก โดยการทำลายเจียงจันทน์และกวาดต้อนไพรพลเข้าสู่สยาม^{๓๒} แสดงให้เห็นถึงความชัดแย้งอย่างสูงระหว่างอำนาจจากกรุงเทพฯ กับหัวเมืองตั้งกล่าวเป็นเดียวกับหัวเมืองมลายู ตั้งแต่พุทธศตวรรษ 2350 เป็นอย่างมากที่ปัตตานีถูกแบ่งออกเป็นจังหวัดหัวเมืองแต่ละเมืองกล้ายเป็นเพียงเมืองระดับสามและขึ้นตรงกับอำนาจเมืองสงขลา ความชัดแย้งน่าไปสู่สังคมอาบกับปีพุทธศตวรรษที่ 2370 ซึ่งเป็นสังคมที่ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มต่างๆ เช่น ชาวมุสลิมและชนชาติต่างๆ รวมทั้งชาวไทยที่มีภูมิพลอยู่ในสังคมอาบกับปัตตานีและตั้งตระหง่านที่เป็นผู้คนเชื้อภูมิภาคต่างๆ ที่มาสังคมอาบกับปัตตานีก่อการเป็นพวกหรือรัฐทั้งโภชนาดยุทธรุนแรง สยามได้สลายความเข้มแข็งอีกครั้งด้วยการแบ่งเมืองไทรบุรี เป็น 4 เขต คือ เปอร์ลิต สหุต ไทรบุรี และกุบงปาสู ให้ขึ้นต่อหน้าครรภ์ธรรมราช กษัตริย์ทรงแต่ตั้งเจ้าเมืองทุกคน^{๓๓} เมื่อเทียบกันแล้วเจ้านายในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบนนั้นมีความสัมพันธ์ที่ดีกว่าอย่างเห็นได้ชัด ไม่เพียงเท่านั้นทำลายการแลงหองค์ความรู้เกี่ยวกับตระกูล ประวัติศาสตร์และโบราณคดี พบร่องรอยการรับความเห็นอกว่าทางวัฒนธรรมของมหายาพงษ์พากษาพงส์ส่วนใหญ่ในฐานะมรดกของสยาม

ในยุคอาณาจักรสยามที่รู้จักกันดีว่าเป็นช่วงปฏิรูป McDonnell เทศวิบาลสยามยอมรับอำนาจเจ้าท้องถิ่นให้มีบทบาทในการปกครอง เจ้าท้องถิ่นกล้ายเป็นกล้าในการปกครองทางอ้อมคล้ายกับที่ตัตซ์ใช้ในอาณาจักรมินไทน์ตะวันออกและอังกฤษใช้กับหัวเมืองมลายู ในปี 2442 รัชกาลที่ ๕ ทรงปรึกษากรมหลวงดำรงราชานุภาพด้านนโยบายเกี่ยวกับเมืองลพบัว (ที่หมายถึงบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน) ว่า “ฉันต้องการ

การสำรวจ “พื้นที่แบบอานาจิคอม” ของสยามในมุมมองพายัพ

ให้พวากษาดังส่วนขึ้นมาให้เห็นอันกับที่อังกฤษใช้ปักษ์รองหัวเมืองมลายู³⁴ ขณะที่หัวเมืองมลายูที่ปักษ์รองหัวยังจารวารดิสยาม ท้ามาร่า ลูส์ (Tamara Loos) ได้ทำให้เห็นว่าสยามได้ประการดใช้กฎหมายครอบครัวในลักษณะอิสลามในคืนแคนมลายู เป็นรูปแบบที่อังกฤษทำกับมลายาเป็นกัน สยามเลือกที่จะบังคับกฎหมายห้องน้ำไว้การซ่อนกันอยู่ระหว่างกฎหมายห้องถีนนี้เป็นไปเพื่อหลอกกับสถานะที่สยามมีอารยธรรมที่สูงกว่า เป็นนโยบายที่วางแผนอยู่บนฐานคิดของจักรวรรดิมิจิตใจที่เมตตา³⁵ ดังนั้นแกนนำทางนิติบัญญัติจึงพยายามให้เห็นสภาวะอาณานิคมด้วย ปฏิบัติการดังกล่าวบริเวณหัวเมืองมลายู ยังถือว่าเป็นการแข่งขันกันระหว่างจักรวรรดิสยามและอังกฤษ

แล้วที่การพูดเรื่องนี้ก็ขึ้นในเขตคุณน้าเจ้าพระยาต่อหน朋หรือไม่ คำตอบคือ คุณน้าเจ้าที่นี่เป็นผู้ที่ปกครองส่วนราชการอย่างเดียวไม่ถูกส่วนที่อยู่บัญญัติไว้แยกต่างจากพื้นที่อื่นๆ นั่นเดียวกับกฎหมายที่ออกกับการครอบครุภาระงาน พื้นที่นั้นบัญญัติการเก็บเงินค่าแท่นแรงงานและน้ำท่วมที่วันตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443) และพระราชบัญญัติสักษणกาญจน์และลดทวนตกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119 ความแตกต่างไปก็คือ แทนที่จะเป็นกฎหมายคุณพันธ์ที่ล่วงตัวและครัวเรือนอย่างอิสลาม กรณีนี้เกี่ยวข้องอำนาจควบคุมแรงงาน ในพื้นที่สาธารณะเข้าใจว่าสัมพันธ์กับโครงสร้างการจัดการควบคุมแรงงานที่ต้องค่อยๆ ฝ่ายด้วยอำนาจจากมุณายในหัวเมืองที่เต็มไปด้วยเจ้าระดับต่างๆ

หากพิจารณาปฏิบัติการของรัฐผ่านการจัดการเรืองพื้นที่แบบอานาจิคอมหรือ มណฑลพายัพในมิติของการเปลี่ยนแปลงตัวแปรเวลาจะเห็นความแตกต่างอยู่ ๓ ช่วงใหญ่ๆ ได้แก่ ช่วงแรก ช่วงก่อนการสร้างสถาปัตยกรรมของการปักษ์รอง ช่วงที่สองคือ ช่วงการสร้างสถาปัตยกรรมของ การปักษ์รองในทศวรรษ 2440 และช่วงเทคโนโลยีทางวิศวกรรม ของการปักษ์รองในปลายทศวรรษ 2450

ซึ่งแรกเป็นการริเริ่มวางแผนกลไกและจัดความสัมพันธ์ทั่วของด้วยองค์การพยาพทาง การเมืองแบบอาณาจักรและนักบุญ ปฏิเสธให้ยกว่ารัฐบาลสยามได้นำรูปแบบการปกครอง อาณาจักรของตะวันตกมาเพื่อควบคุม ตรวจสอบ จัดการ จัดสรรผลประโยชน์จาก การศึกษาด้วยประสมการณ์ต่างและโดยอ้อมไม่ว่าจะเป็นการปกครองทางอ้อมฝ่าย เจ้าชายท้องถิ่น กรณีของจักรวรรดิตตาร์ในหมู่เกาะอีสต์อินเดียผู้นำท้องถิ่นได้กล่าวเป็น regent หรือข้าราชการท้องถิ่นซึ่งถูกวางตำแหน่งให้อัญเชิญดำดับขั้นของระบบราชการ ของตตาร์ วิธีการดังกล่าวทำให้ตตาร์ไม่สามารถลักหลงรัฐชั้นนำมาใหม่ทั้งหมดจากเบื้องล่าง ในปี 2443 ตตาร์เพียงชาวยุโรป 250 คนและข้าราชการการท้องถิ่นเพียง 1,500 คน ในการปกครองคนได้แบ่งคับอาณาจักรเป็น 35 ล้าน^{๓๙} การที่รัชกาลที่ ๕ และ พันธมิตรกลุ่มสยามที่หนึ่งที่ตตาร์จะไปศึกษาดูงานจากเมืองต่างๆ อาณาจักร อายุรุ่งเรือง ชาวนะอินเดียในช่วงทศวรรษ ๒๔๑๐ ทำให้เข้าใจถึงภูมิประเทศและวัฒนธรรม แบบอาณาจักรที่ตตาร์ไม่ได้รู้อย่างถูกต้อง ตตาร์กล่าวอ้างตน曰 “ภารตีรัฐธรรมเนียมและ การปกครองฝ่ายประเทศาอินเดีย”^{๔๐} ที่คาดว่าเป็นบันทึกความรู้จากการเดินทางครั้งนั้น ภายในบรรจุองค์ความรู้ด้านการปกครองซึ่งก徂ุของอินเดียที่ทั้มพันธ์กับการขยายอาณาจักร เทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่อนเดิมเห็นได้พม่า เห็นได้ชัดว่าชนชั้นนำสยามมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้จากการปกครองแบบอาณาจักร การมองดูต่างหาก ความน่าภาคภูมิ เด็จไป เยือนพม่าเมื่อปี 2436 หลังจากนั้นก็มีผลงานเช่น “วิธีอังกฤษปกครองเมืองประเทศไทย” ปรากฏเป็นบทความตีพิมพ์ใน วารสารราชภัฏ พ.ศ. ๒๔๓๘ เนื้อหาระบุว่า อังกฤษได้ แบ่งเขตการปกครองของพม่าเป็น ๖ แห่ง โดยแต่ตั้งช้าหลวงใหญ่ประจำจามเนชล ช้าหลวงผู้ช่วย และทหารจากล้วนคลาออกไปกำกับดูแลซึ่งล้วนเป็นคนอังกฤษ การขยาย ดินแดนไปครอบครองหัวเมืองเจี้ยน-ไห่ใหญ่ของพม่าทำให้เกิดการเก็บข้อมูลขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจเขตแดน จำนวนพื้นที่เพาะปลูก พลเมืองและอาชีพ ทรัพยากร เส้นทางคมนาคม จำนวนเขตแขวง รายชื่อเจ้าเมืองกรรมการ การศกษาและเรือนจำ

การสำรวจ “พื้นที่แบบอ่านหนังสือ” ของสถานที่ในเขตเทศบาลฯ

โรงเรียน สินค้า วิธีการเก็บภาษี รายงานหักห้ามจ่ายสูงสุดเป็นรายเดือนที่ต่อไปนี้จะส่งต่อไปยังข้าหลวงให้ถูกต้องตามที่เมืองย่างกุ้งทุกปี และส่งต่อไปที่ประชุมรัฐมนตรีในอินเดีย^๓ องค์ความรู้ดังกล่าวจะส่งผลต่อการวางแผนการปกครองแบบอ่านหนังสือของสยามกับหัวเมืองประเทศราชทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นดินแดนทางเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคสมุทรลายที่อยู่ห่างไกลและไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสยามทั้งด้านอำนาจการเมือง และอำนาจทางวัฒนธรรม

ช่วงที่สองคือ ช่วงการสร้างสถาบัตยกรรมของการปกครองที่เริ่มอย่างจริงจัง ในศตวรรษ 2440 หลังจากที่ส่งสมองค์ความรู้และลองผิดลองถูกไปบ้างแล้ว เป็นการวางแผนใหม่ ซึ่งรวมลัมพินีด้วยองค์การพ塌ทางการเมืองแบบอ่านหนังสือและวันตก เกิดขึ้นมาในแนวมากกว่าจัดตั้งหน่วยงานที่ต้องควบคุมน้ำหน้าเจ้าพระยาตอนบนและให้เดิมพันเพื่อทดสอบศักดิ์สิทธิ์ด้วยการเดินทางไปเยือนที่ต่างๆ (ต่อมาคือมหาชนพะยัพ) จำนวนแบบอ่านหนังสือได้เข้าไปช้อนหักกับระบบการเมือง-เศรษฐกิจเชิงชาติในขณะเดียวกัน ก็ออกแบบให้ชั้นน้ำท้องถิ่นปักครองแบบทางอ้อมไปด้วย โครงสร้างการปกครองเดิมของเจ้าประเทศราชที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จทางการเมือง และการหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจถูกแทรกแซงอย่างเป็นระบบ แม้จะมีการต่อต้านทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ผลก็คือ สยามสามารถควบคุมพื้นที่ได้อย่างน่าพอใจโดยไม่เสียหายอะไรกันนัก

ส่วนช่วงที่สามมีทางรัฐเป็นตัวเอก ปลายศตวรรษ 2450 ความรวดเร็วของการเดินทางที่ของผู้คนและสินค้า ขยายระยะเวลาในการเข้าถึงพื้นที่จากเมืองหลวงไปสู่หัวเมืองสำคัญ ทั้งยังนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิศาสตร์การเมืองสำคัญ นั่นคือ การแบ่งเขตพัฒนาฯ เป็นสองส่วน ส่วนที่แยกออกจากไปตั้งเป็นมณฑลมหาrazgar ช่วงนี้ได้มีการวางโครงข่ายการเดินทางกับถนนที่เชื่อมระหว่างศูนย์กลางเมืองตัวยหลักวิชาการและความรู้

บทนี้จะแสดงให้เห็นการเริ่มต้นทำความเข้าใจพื้นที่และสภาพภูมิศาสตร์ของรัฐบาลสยามภายใต้แนวคิดของมนต์พญาพหุที่เริ่มดำเนินการพร้อมกับบัญชาความดึงเครียดชายแดนรัฐบาลสยามด้วยการแลงหาและสำรวจหาความต้องการที่ต้องการในปี พ.ศ. 2430 ในเวลาต่อมาจะกล่าวเป็นความรู้สำคัญในการจัดการและผลิตพื้นที่แบบอาณาจักร และการสถาปนาหมู่บ้านพญาพขึ้นช่วงต้นศตวรรษ 2440 ขณะเดียวกันการสำรวจและผลิตนี้ยังสัมพันธ์กับวิถีผู้คนรวมถึงสามัญชนทั้งทางตรงและทางอ้อมฝ่าไปประเดิมการผลิตในที่ดินและการลงทุนที่ใกล้ตัวพวกเขาก่อตั้งพื้นที่สุดอีกด้วย

โครงการสำรวจของอาณาจักรสยามอาจแบ่งเป็น 2 ส่วนได้แก่ ส่วนที่หนึ่งคือ การสำรวจ ตรวจเช็คตัวเพื่อกำหนดรัฐบาลและหาปรับ ไข่ขันเพื่อสร้างความรักเกี่ยวกับดินแดน ผู้คนและทรัพยากรที่มีอยู่ ส่วนที่สอง คือ สำรวจทำแผนที่ของหมู่บ้านพญาพอันเป็นเครื่องมือสำคัญที่นักสำรวจใช้ในการสำรวจทุกครั้งที่ต้องลงบันทึกและประเมินค่าสถิติที่คาดคะเนได้ทางคณิตศาสตร์แล้วยังช่วยในการจัดการทรัพยากรและการปักครองของสยามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1 การสำรวจ ตรวจเช็คเพื่อกำหนดรัฐบาลและหาปรับไข่ขันในหมู่บ้านพญาพ

เบอร์nard Cohn (Bernard Cohn) ซึ่งเป็นนักสำรวจชาวอเมริกันและนักประวัติศาสตร์ได้ “สร้าง” ประเภทของผู้คนเพื่อควบคุมมากกว่าจะเป็นการนำไปสำรวจความเป็นจริงอย่างเดียวโดยไม่มีนัยยะไร¹⁰ การสำรวจ ตรวจเช็คทำให้เกิดชุดข้อมูลที่รัฐบาลสามารถนำไปใช้ในการวินิจฉัยที่จำแนกแยกแยะด้วยภาษา เพื่อกำหนดรัฐบาลและประชากรที่ต่างไปจากเดิม เป็นพื้นที่ที่สามารถวัดค่าและคิดคำนวณได้ตามหลักคณิตศาสตร์ การทำความรู้จักประชากรของตนด้วยความสามารถในการจำแนกไว้

การสำรวจ “พื้นที่แบบอณาจักร” ของสยามในมุมมองพายัพ

เป็นประชากรของรัฐอาณาจักร หรือว่าเป็นประชากรที่เป็นคนในบังคับพระวันศุกร์ หรือประชากรในประเภทและหมวดหมู่อื่นๆ สมรถนะเหล่านี้นำไปสู่ประลักษณ์ภาพในการจัดระเบียบปกครองภายใต้ระบบเทศบาลในนามมณฑลพายัพ

ส่วนนี้จะกล่าวถึงการสำรวจเพื่อหาข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับบุคคล ที่ดิน และเขตป่าเขาซึ่งเป็นฐานสำคัญกับการควบคุม สอดส่องและการแสวงหาผลประโยชน์ จากพื้นที่ จึงได้มีการวิเคราะห์ผ่านการจัดทำนัยฎีสำมะโนครัว การสำรวจ-รังวัดที่ดิน การสำรวจเขตป่าเขา และการจัดเก็บภาษีรายได้ที่เรียบง่ายกับพื้นที่อย่างเคร่งครัด อันจะส่งผลต่อการก่อสร้างของพื้นที่แบบอาณาจักรของสยามขึ้นมาในดินแดนที่จะกล่าว เป็นมณฑลพายัพ

๒.๑.๑. บัญชีสำมะโนครัวประชากร

เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน ให้เห็นว่า การสำรวจสำมะโนครัวประชากรได้ทำให้เกิดการ “สร้างภาพสมมติ” ของประชากรที่แตกต่างจากความเป็นจริง การจัดระเบียบ ข้อมูลเป็นการหมกมุ่นอยู่กับความสมบูรณ์ครบถ้วนและความไม่คลุมเครือ ต่างไปจาก สภาพจริงที่สูญเสียและขาดหายออกเสียง ให้นั้นเต็มไปด้วยสูญเสียอย่างพันแฝด ตัวอย่างเช่น การสร้าง “ชาวมลายู” ในสหพันธ์รัฐมลายูของอาณาจักรอังกฤษที่จำกัดอยู่เพียงพรหม แต่นอกอาณาจักรของทัวเอง ส่วนใหญ่คนที่ไม่อยู่ในนิยามและมีลักษณะ “ลักษณะพันทาง” ทางการเมืองหรือเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปมา หรือกล่าวว่าเป็นผู้ที่จัดประเภทไม่ได้จะถูกจับ อยู่ในประเภท “อื่นๆ” (other) ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยสำมะโนครัวประชากรแบบอาณาจักรจึงมีลักษณะเดียวกันต้องชัดเจน เต็จขาด¹ เมื่อเทียบการแบ่งแยกประเภท คนในยุคจารีตนั้นแตกต่างออกไป เนื่องจากลักษณะพันธุ์กับการแบ่งชั้นตามลำดับขึ้นเยื่อง ระบบดักดินาทีให้ความสนใจกับการจัดการแรงงานเป็นหลัก โดยเฉพาะการให้ความ

สำคัญกับเพศชายที่เป็นแรงงานไฟร์ที่ถูกเกณฑ์เข้าไปใช้แรงงานตามมูลนายในนินแคน สูมน้ำเจ้าพระยาตอนบน แบ่งกลุ่มคนเป็นชนชั้นมูลนาย และชนชั้นที่ไม่ใช่มูลนายคนที่ไม่ใช่กลุ่มมูลนายอาจเป็นคนที่ไม่ใช่ชาติพันธุ์เดียวกันกับชนชั้นมูลนาย แต่ก็ถือว่าเป็น แรงงานในการผลิตของชนชั้นนำ การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประชากรก็เพื่อระบบการใช้ แรงงานดังกล่าว ดังที่เบนเนสอว่า การจัดเก็บข้อมูลแบบเดิมนั้นเป็นเพียงแค่การสำรวจ เงินปีกมาเพื่อเกณฑ์ไฟร์พลและการเก็บภาษี เพื่อคิดตามว่าได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย หรือไม่เท่านั้น⁴² จริงอยู่ว่าก่อนหน้านั้นแม้จะมีความพยายามนับประชากรภายใต้การ ควบคุมแต่ฝ่ายตุลปراسลงค์ที่เป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจงกว่า นั้นคือ เพื่อคิดตามดู ภาษีและการเกณฑ์ไฟร์พล แต่การบริหารแบบอดานิคม หลังพัควรรณฯ 2390 เป็นต้นมา การจัดระบบนับจำนวนและแบ่งแยกข้อมูลเริ่มใช้วิธีการบริหารที่ขับช้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้หกถึงและเด็กเริ่มถูกหุบเป็นรูปชุดครัวห้องที่ต้องบันทึกข้อมูลที่มีพื้นที่อยู่ในตัวเกณฑ์ แรงงานและทักษะ มีการใช้ตัวกรองชี้ช่องที่ไม่สามารถเข้าทางกันไม่ได้และห้ามอย่าง ชัดเจน ในความคิดของรัฐบาลนิคมอยู่บนฐานคิด 2 ลักษณะ นั้นคือ การดำเนินอย่าง เป็นระบบเพื่อการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็ได้ทำให้สร้างคนในปกครอง เกิดความคุณธรรมเครือ เนื่องจากการจัดประทegดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงเป็นการรับรู้เดิม ของผู้คนซึ่งเกิดปัญหาว่าประชากรที่ถูกจัดกลุ่มนั้นมีได้รู้สึกว่าตนอยู่ในป้ายคลาของ กลุ่มคนดังกล่าว⁴³

การจัดทำบัญชีสำมะโนครัวประชากรของสยามในฐานะเป็นเครื่องมือของ โครงการอาณาจิตร เริ่มในปี 2427 ตรงกับช่วงหลังการสำนักอิสัญญาเชียงใหม่ลับบัน ที่ 2 สยามพยาภัยมาเข้าไปจัดการบริเวณที่เรียกว่าหัวเมืองกาฬเดียง แต่ยังประสบปัญหา เพราะว่าไม่สามารถทำได้ทั่วถึง เพราะมีพื้นที่กว้างใหญ่ ทั้งยังผู้เก็บข้อมูลที่เป็นคนห้องถิน ไม่สามารถจะเขียนกรอกแบบฟอร์มที่เป็นภาษาไทยได้⁴⁴ การเก็บข้อมูลจึงยังไม่ใช่เรื่อง

การสำราญ “พื้นที่แบบอานาจิคอม” ของสยามในมุมมองพายัพ

เรื่องคุณนัก แต่ก็ลังจากตินแคนพมาถูกอังกฤษยึดครองในปี 2428 พื้นที่ซ้ายแคนผังนี้ได้กลายเป็นสมรภูมิสำคัญ

ตั้งนั้นข้อมูลประชาร์และพื้นที่ซึ่งเป็นโจทย์สำคัญที่ชนชั้นนำสยามขณะนั้นจำเป็นต้องทำให้กระจัง เมืองเชียงแสนกาลัยเป็นจุดสำคัญที่สยามจะใช้เป็นเขตชายแดนอ้างอิงเทียบกับเชียงตุงของอังกฤษ สยามจึงได้จัดทำสถิติเมืองเชียงแสนนี้ในปี 2433 บัญชีดีบันทึกประเกตคนที่ “เข้ามาสามีก้าวเดียว” ได้แก่ คนไทยใหญ่ ลาหุ (มูซอ) และมังในยังมีบัญชีอีกประเกตหนึ่ง คือ บัญชีสาม่อนครัวท่าวไปให้รายละเอียดเรื่องบุคคลภรรยา อายุ จำนวนบุตรแยกเพศ จำนวนไปถึงความพิการ จำนวนอาชูร ช้าง โค และกระเบื้องด้วยบัญชีดีนยกเป็น 2 ประเกตคือ บัญชีคนที่เข้ามาสามีก้าวเดียวและบัญชีสาม่อนครัวท่าวไป บัญชีดีบันทึกรายเดือนที่เป็น 2 ประเกตเด่นๆ คือ การจ่ายเงินประเกตคนผ่านลักษณะทางเศรษฐกิจที่พัฒนาไปบัญชีคนที่เข้ามาสามีก้าวเดียวเป็นบัญชีทั่วไป

ช่วงที่ปัจจุบันหายแฉ่เดิมเครียดอย่างหนักเนื่องมาจาก การต่อรองช่วงชิงพื้นที่ตั้งแต่วันออกกับฝรั่งเศส ที่รู้จักกันในนามวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) พระยาทรงสูตรเตช (ยืน บุนนาค) ข้าหลวงมณฑลลาวเนียง ส่งคนยกไปตรวจท่าบัญชีเพรบ้านพลเมืองและคนในบังคับต่างประเทศอีกครั้ง นำลังเกต็ก็คือ การทำบัญชีนี้ได้ยกเว้นเมืองน่าง⁴⁶ อันเป็นหัวเมืองสำคัญผู้ดูแลบ้านออกที่ติดกับสุนัห์เชิงและเขตอิทธิพลดของฝรั่งเศส เมืองนี้จึงมีคนในบังคับฝรั่งเศสรือกระทั้งอังหัวว่าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เดินทางไปมา หรือพักอาศัยอยู่ที่ในเมือง สยามยังไม่เก็บสถิติที่เมืองน่านก็อาจเป็นเพราะว่าไม่แน่ใจในสถานการณ์การเมือง อย่างไรก็ตามการที่สยามไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนสังผลต่อประสิทธิภาพการปกครอง จนเกิดข้อร้องเรียนจากกองสูลฝรั่งเศสต่อมาว่า รัฐบาลสยามสังคนไปเก็บเงินราชบุรุษที่เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส⁴⁷

พระยาทรงสูตรเดชเลือกที่จะสำรวจโดยการแบ่งแยกแล้วจัดประเภทตามลักษณะทางชาติพันธุ์ ที่นาลังเกต็คือ การแบ่งแยกหมวดหมู่ผู้คนระหว่าง “ไทย” กับ “ลาว” ในปัญชี แสดงให้เห็นอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก คือ ฐานศึกการจำแนก แจงด้วยชาติพันธุ์มีบทบาทอย่างสูงในการจัดทำสำมะโนครัว และ สามัญสำนึกของข้าราชการสยามสมัยนั้นเห็นว่า “ลาว” เป็นคนอึพากหนี้ที่ต่างไปจาก “ไทย” อย่างไร ก็ตามรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นปัญหาที่ตามมาว่าจะส่งผลเสียกับการจัดการปกครองว่า “...ถ้าเรียกโดยนักชีวานวนคนไทยแล้วก็เป็นอันแยกไทยกับลาว ให้เป็นคนละพวกเช่นกับว่าต่างชาติกันดูจะดีกับราชการภัยหน้า...ควรจะต้องจัดการให้ไทยกับลาวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่าให้ถือว่าเป็นคนละชาติลงทะเบียนแล้วก็เป็นชาติเดียวกันแท้”⁴⁸ ความวิตกของกษัตริย์สยามเข้าใจได้ในเบื้องที่เกิดวิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 ที่รัฐบาลสยามต้องการขยายฐานการรวมตัวของชนเผ่าอีกอันดับต่อไปบนแนวประเทศราช โดยหัวหึงหวานขึ้นบดบังด้วยการ吩咐ให้หัวหน้ากลุ่มเผ่าที่ต้องกันตัวเป็นกลุ่มตัวต่อตัวจัดทำสำมะโนครัวและจัดประเภทลักษณะเช่นนี้ทำให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ต่างไปจากจักรวรดินิยมตะวันตกที่ไม่เน้นนโยบายในการกลืนกล้าย่างวัฒนธรรมแต่เน้นความแตกต่างกันระหว่างเจ้าอาณาจักรกับผู้ปกครอง⁴⁹

การทำบัญชีสำมะโนครัวประชารัฐเป็นการสำรวจข้อมูลขั้นพื้นฐานอันเป็นเครื่องมือสำคัญของโครงการอุดหนุนคุณที่นักจากจะเป็นเครื่องมือในการจำแนกและแยกระยะตนในบังคับต่างประเทศที่อยู่ในดินแดนของตนแล้ว ยังใช้ประโยชน์ในภาคคุณงานสำรวจหารายได้และบุคลากรของตน ประสบการณ์ดังกล่าวสยามเรียนรู้จากอุดหนุนคุณอังกฤษในกรณีพม่าตั้งปรากฎีก์อุปกรณ์ของกรมหลวงค่างวะ ต่างราชอาณาจักรหลังจากเด็จปี 2436 ใน วชิรญาณ ตอนที่ 11⁵⁰ กล่าวถึงการที่อังกฤษได้จัดทำสำมะโนครัวโดยมอบหมายให้ผู้มีตำแหน่งกำหนดเป็นผู้จัดทำและรวบรวมรายชื่อบุคคลที่เป็นชายนารถอายุ 18-60 เพื่อเก็บส่วยบุคคลเป็นมูลค่า